

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani
vsak teden dvakrat, nam-
rec v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti
4 fl., scer 3 fl., za pol leta
2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V saboto 3. septembra 1853.

List 71.

Kam naj se vsajajo sadne drevčesa, in ktere plemena naj se izberajo *).

Ker je sadno drevo vselej v dobiček gospodarju, naj se vsaja v vsaki prostor, kteri ni za drugo rabo, za sadje pa je vendarle pripraven.

Pred vsm naj si, če le more, napravi gospodar vert blizo hiše, ker tukaj je lahko sadno drevje gleštati, in marsiktera ura se zamore na skerb drevja obertniti, kadar ni moč na polje iti ali kakošnega drugega dela se lotiti.

Je vert poln sadnih drevčes, naj se poišejo potem še druge mesta za nje. Ako je, postavim, cesta dosto široka, naj se jih postavi ena versta pred hišo; drevč pred hišo je dobra bramba pred ognjem. Ako je pa cesta preoska, se ne more drevje pred hišo imeti, ker bi moglo preblizo nje biti, to bi ji pa preveč sence delalo in poslopju in strehi v škodo bilo.

Dosti je še taci z malopridnim germovjem obrašenih ali golih prostorov, kamor bi se dalo sadno drevje zasaditi, kterih ni treba posamno popisovati, ker vsak umen človek lahko najde pripravne mesta za sadno drevje, če le spozna dobiček sadja.

„Saj bi rad zasadil sadno drevje“ — slišimo marsikterega gospodarja govoriti — „pa moja zemlja ni za to; če se ravno drevesce prime, kmalo začne hirati in vsahne?“ Na zemljiših gospodarjev, ki so tako tožili, da jim sadje ne raste, sim pa vidil močne gojzadne drevčesa, kakor javor, berst, in večkrat celo krepke lesnike. Kjer pa ravno imenovano drevje raste, in sploh kjer je dobra trava in lepa detelja viditi, tam je tudi zemlja prav pripravna za sadno drevje. Od akacie, ktera je zadovoljna z zgol pešeno zemljo, — od topola, jelše in jesena, ki rastejo tudi v zlo vlažnih in mokrih krajih, pa ne velja to, kar smo gori od unih drevčes rekli; kjer akacia, topol, jelša in jesen raste, ne moremo vselej pričakovati, da bi tudi sadno drevč raslo.

Če se je gospodar namenil v takem kraju sadno drevje zasaditi, kjer ni ne lesnik ne gojzdnega drevja, je treba zemljo za tri lopate globoko izkopati in jo ogledati. Je zemlja kamnita, zgol pesek ali teška glina ali il, ali če je močirna ali le mokra, ni pripravna za sadno drevje, in prenarediti in zboljšati se mora popred, če ne, je vse delo zastonj. Večidel bode dosto stroškov prizadjalo takošnje zemljo tako zboljšati, da bo za sadno

drevje pripravna. Če je zgor ali spod pesek, vsa druga zemlja pa dobra parst, se da zemljiše za sadno drevje pripraviti, ako se prekopa in skoz mrežo premeče, da kamnje proč pride, dobra zemlja pa zgor. Vsaka druga zemlja pa, razun gori popisane, je za sadjorejo pripravna.

Kar légo kraja vtice, je redko ktera léga takošna, da bi mogoče ne bilo sadnega drevja saditi; le treba je v taci krajih marsikaj popraviti in sadno pléme izbrati, ker vsako sadje ni za vsaki kraj. — Lega proti sončnemu izhodu ali na južni strani je med vsimi naj bolji, posebno ako je po kakšnem hribu ali po drevji obvarovana burje. Ali tudi severna stran je še pripravna za sadjorejo, le izbirati je treba za take kraje bolj terde sadne plemena in take, ktere pozno cvetó. Od vsega tega bomo govorili pozneje.

Pripravlja in zboljšuje se pa zemlja za sadno drevje drugač, če se le nektare drevčesa vsade, drugač pa, ako se jih veliko ali cel vert zasadi. Tudi o tem je razloček: ali pridejo na tisto mesto pervikrat sadne drevčesa, ali če so že popred ondi rastle.

Če hoče gospodar kje vert napraviti, kjer poprej nobenega sadnega drevčesa ni bilo, ali je le tam pa tam ktero stalo, in ako želi, da bi mu sadunosnice veselo rastle, je treba zemljo rijolati, to je, za 3 lopate globoko prekopati. Po takem prekopenji pride rušnja in zgornja rodovitna zemlja spod, spodnja mertvica pa na verh; zemlja se na to vižo zrahlja in mertvica zgorej se napaja zraka in vlage in postaja od leta do leta rodovitniši.

(Dalje sledi).

Kmetijske skušnje.

(Zoper plesnobo na grojzdi *). 7. dan p. m. zagledam na brajdi grojzdo plesnino in začnem premišljevati: s čim bi se ta plesnoba dala pregnati. Na misel mi pride, da bi znalo dobro biti, če bi se voda z žganjem zmešala, in s tako vodo grojzde zmivalo in s penzelcom ali z mehko metlico odergnilo. Vzamem globoko skledico, va-njo vlijem za poldrugi maseljc vode, za dvě žlici žganja in majhno vina, in s tem sim plesnjivo grojzde zmi-val; kjer se je dalo, sim celi grojzd v vodo pomočil, in z metlico dergnul; kjer pa nisim grojzda namočiti mogel, sim ga z namočeno metlico zmi-val. S toliko vode sim več ko dvajset grojzdov zmil, in je še veliko vode ostalo. Drugi dan sim šel to grojzde

*) Po želji nekega častitega bravea „Novic“ na Dolenskem: naj bi razločno naznanili: „kako vsajati sadne drevčesa v pešeno zemljo“, podamo pričujoči navod gosp. Jož. Krausa, skušenega sadjoreja in uda več sadjorejnih družtev, kteri tako natanjko in po domače razlaga vse, da tudi zvedenim sadjorejcom utegne to podučenje na hvalo priti.

Vred.

*) Čeravno po naših mislih v zlo razširjenih boleznih iz podnebnih vzrokov vse tako pranje ali umivanje v velicah nogradih gospodarju dosto v prid biti ne more, vendar nočemo zaderžovati nobene skušnje.

Vred.

gledat, ter vidim, da ni nič več ko gnjile gljive smrdelo, in plesnoba se je posušila; samo kateri grojzd je preveč plesniv bil, je še plesnivo farbo imel, vendar ni nič več smrdel; nektero grojzde si je pa močno pomoglo, in se malo na njem plesnoba pozna.

Če hoče kdo to poskusiti, in če ima kaj več tacega plesnivega grojzda, naj vzame majhen škafic, da lakko grojzde va-nj pomaka, in ga s kakšno pernico ali mehko metlico dobro dergne in zmiva; če pa grojzda ne more v škafic namočiti, naj ga s pomočeno pernico ali metlico zmiva in dergne. Če prvič vsa plesnoba ne zgine, naj se drugič in tretjič tako zmiva. Ker pa to delo en človek samotež težko opravlja, je dobro če bi jih troje bilo, da eden škafic derži, drugi grojzde ali tertu pripogva, in tretji grojzde zmiva; tako bo delo hitrej od rok šlo. Če bi pa ta voda že preveč gerda bila, se zna skoz kakšno kunjco precediti, ali pa skoz droben pesek pretočiti. Če kdo žganja nima, nekaj ga mora vmes biti, naj vzame hudega jesih (vriška) ali vina, ker vse te reči plesnobo zatarejo in odganjajo.

—a—

Zgodovinske reči.

5. Ali se je duhovna oblast Solnograških škofov kdaj na Krajnsko stegnila?

Kadar naši zgodovinarji od novega vpeljanja kersanske vere na Krajnskem v 8. stoletji pišejo, je njih beseda tako obrnjena, kakor da bi bili sami Solnograški škofje za Slovence na južnem bregu Drave skerbeli, in Oglejski patriarhi vse v nemar pušali. Solnograški podškofje: Modest, Teodorik, Oton in Ozvald, kateri so svoj sedež v Gospejsveti na Koroškem imeli, se na ravnost med škofe Krajnske zemlje, saj gorenske strani, štejejo.

Tako govori Valvazor, Linhart, tako tudi nekteri novejši pisatelji; opirajo se zlasti na besede neimenovanega pisatelja od spreobrnjenja Gorotancov (Anonymus de conversione Carantanorum), na životopise s. Ruperta in s. Virgilia (Acta s. Ruperti et s. Virgilii apud Surium et Bolland), bolj pa še na nekatere prejšnje pisatelje, kateri so iz unih spisov zajemali.

Ta reč vendar potrebuje še daljšega preiskovanja, ker se Krajnska za tisto dobo več kakor je treba z Gorotanom v eno jemlje; za politično stran nočem tega reči, ampak za cerkveno. Koliko tedaj so Solnograški škofje in evangelijski poslanci na Krajnskem imeli opraviti?

Od sv. Ruperta, prvega Solnograškega škofa je v njegovem življenji pisano, „da je prehodil vso planinsko ali snežniško stran (omnem Alpiarum regionem), ter prišel do Gorotanskega kralja, po kterega prošnji je tisto kraljestvo spreobrnil, in s Kristusovim kerstom posvetil; da je šel čez visoko goro, ki se Tur ali Dur (mons durus) imenuje, in Vandalom ali Vindom sv. evangeli oznanoval, in veliko sadú dosegel, cerkve in samostane vstavil“. V teh besedah, ki so bolj po govorniški postavljene, ni izrečeno, kako dalje da je djanje svetega moža seglo; po vsem je viditi, da le do sedanjega Gorotana, ker so sicer visoki Turski hribje (Tauern) imenovani, ne pa dereča Drava, ktera je potniku ravno tako pomiljiva. V življenji sv. Virgilia je dalje pisano, „da po vojvodu Kajtimaru povabljen sicer ni sam v Gorotan prišel, pa je poslal podškofa Modesta in več mašnikov z njim; in da so ti posvetili cerkev Matere božje (v Gospejsveti), drugo v Liburnii (nad Spitalom pri Dravi) in še pri Undrimah (med Gosposveto in S. Vidom)“. Pozneje so bili večkrat še drugi mašniki poslani, katerih dela posebej niso za-

znamovane; sv. Virgiliu se vender še od nekterih cerkev začetek pripisuje, namreč od Velkovca, Beljaka in drugih. Iz vsih teh besed se na Krajnsko ne dá nič soditi, razun kolikor je zemlja po enem delu pod oblastjo Gorotanskih vojvodov stala, po drugem pa gorečnost evangelijskih oznanovavcov tudi vselej na meje dežel ni gledala. Pri neimenovanem pisatelji (saj kakor se najde v bukvah: *Scriptores rerum boicarum inter excerpta Joannis Aventini I. tom.*) od vsega tega ni nič drugač in bolj na tanko najti. (Konec sledi.)

O zadevah društva sv. Mohora.

V 45. listu „Novic“ smo ob priliki, ko je slavni odbor Mohorjevega društva letni račun itd. očitno naznanil, razodeli svoje mnenje: kako bi se namen društva vsled njegovih postav tečniši spolnovati dal. Slišali smo od več strani zadovoljnost z našimi predlogi, zoper nje v vsem se ni nihče oglašil. Slavno Celovško vodstvo je vzelo v pretres naše mnenje in o tem sledeče v „šolsk. prij.“ razglasilo:

„V 45. in 51. listu „Novic“ t. l. smo pazljivo brali mnenje častitih pisateljev o rečeh društva sv. Mohora, smo umne besede in nasvete primerovali okoljšinam in namenu tega društva, ter sledeče napovedovanje potrebno našli ob oziru družbenikov, predmeta in obširnosti knjig.“

„Družbenik sv. Mohora dobi za svoje plačilo saj toliko knjig, kolikor bi si jih v bukvarnici za te denarje kupiti zamogel. Prederzujemo se še reči, da društvu komaj 100 družbenikov ostane, ako razposlane knjige celega leta manj od letnine veljajo. Društvo sv. Mohora se Dunajskemu društvu primeriti ne dá, kterega udje so visoki in bogati gospodi, kateri družtveniki bukev ne tirjajo, ker jih v svoj poduk ne berejo; ampak kateri plačilo in k temu še darilo prilozijo v ti namen, da bi se ubogemu in ne omikanemu ljudstvu knjige dober kup prodajale. Dobrotnike našega društva lahko na perstih štejemo. Može, ki so omikanju in podučanju ljudstva poklicani, pošljejo 1 fl. 30 kr. namesto 3 fl., ker je za denarje hudo, in prosijo, naj bi odbor družtvene knjige za leto plačilo podaril, saj bukve farni bukvarnici slišijo, in več ljudi bode v njih bralo. Možem, ki iz svojega za druge plačujejo, enacega ravnanja ne očitamo, vendar mislimo, da izgledi dovolj kažejo, da družbeniki pri društvu za malo denarja veliko knjig išejo. Kdo bo tedaj stroške društva plačeval, da se knjige še boljši kup ljudstvu prodajo, kakor do sadaj? Kar pa kup družtvenih knjig sv. Mohora sploh zadene, je vender nižji, kakor cena knjig Dunajskega društva, kar je „šolski prijatelj“ v čislú 28. t. l. očitno dokazal. Toraj nam ni potreba se po izgledu Dunajskega društva ravnati.“

„Letošnje število družbenikov zneslo 633. Nekteri pretečenega leta so odstopili javalne zato, ker so za svoje dnarje preveč bukev dobili, ampak zato, ker si nobenih bukev ne bojo kupili. Število kupcev slovenskih knjig se vidi iz števila družbenikov. Ljudje, ki brati znajo in knjige kupujejo, so družbeniki; razun teh je malo kupcev za bukve, kar iz dohodkov za prodane knjige društva sodimo. Sedaj in pred vstanovanim društvom so se le knjige posebno ljubljanih pisateljev po tavžentih prodale, druge pa, ako še tako dober kup ponudene, so tiskarjem ostale. Slovensko ljudstvo je po številu, premoženju in poželjenju po knjigah za nemškem, in razun koledarjev ni upati 4000 knjig razprodati. V tukajšni tiskarnici je knjiga: „Čujte, čujte, kaj žganje dela!“ na svetlo prišla in 16 kr. velja, vender je le malo iztisov prodanih.“

„Lansko leto je majhina mervica družtvenih knjig